

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ

CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF STATUS OF ADVOCACY IN UKRAINE

Заборовський В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Ужгородського національного університету*

У статті досліджується конституційно-правовий статус адвокатури в Україні. Робиться висновок про те, що адвокатура є одним з основних елементів механізму забезпечення права, свобод та законних інтересів людини, рівень розвитку якої в суспільстві безпосередньо вказує на рівень розвитку демократії в ньому. В статті вказується на те, що Конституція України приділяє адвокатурі важливу роль, перетворюючи її на ключову правозахисну інституцію у сучасній правовій системі України.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, правова держава, правозахисний інститут, право на правову допомогу.

В статье исследуется конституционно-правовой статус адвокатуры в Украине. Делается вывод о том, что адвокатура является одним из основных элементов механизма обеспечения прав, свобод и законных интересов человека, уровень развития которой в обществе непосредственно указывает на уровень развития демократии в нем. В статье указывается на то, что Конституция Украины уделяет адвокатуре важную роль, превращая ее в ключевой правозащитный институт в современной правовой системе Украины.

Ключевые слова: адвокат, адвокатура, правовое государство, правозащитный институт, право на правовую помощь.

In this paper, an analysis constitutional and legal status of advocacy in Ukraine. The conclusion is that advocacy is a key element of a mechanism to ensure rights, freedoms and lawful interests of people, development of a society which directly indicates level of democracy in it. In this paper points to fact that Constitution of Ukraine pays advocacy role, making it a key human rights institution in modern legal system of Ukraine.

Key words: advocate, advocacy, rule of law, human rights institutions, right to legal assistance.

Актуальність теми. Для формування демократичної та правової держави в Україні необхідним є існування інститутів, які б були безпосередньо покликані захищати права людини. Така необхідність полягає в тому, що неможливо побудувати державу, яка б відповідала міжнародним стандартам розвитку демократії та верховенства права і закону без існування відповідного механізму забезпечення права, свобод та законних інтересів людини. Актуальність статті в даному випадку полягає в тому, що адвокатура є одним із основних елементів такого механізму, а її рівень розвитку безпосередньо вказує на рівень розвитку демократії в суспільстві. Актуальність проявляється й у тому, що правовий статус адвокатури врегульований, у тому числі й на рівні Основного Закону, норми якого дають можливість дійти висновку, що держава делегувала адвокатурі взятій на себе обов'язок гарантувати забезпечення прав і свобод людини як найголовніших її життєвих цінностей.

Окремі проблеми конституційно-правового регулювання статусу адвокатури були предметом досліджень ряду науковців. Серед учених, які досліджували окремі аспекти даної проблеми, доцільно виокремити праці Т.В. Варфоломєєвої, С.В. Гончаренко, І.І. Зайцевої, А.В. Козьмінних, В.В. Нікітченко, С.Ф. Сафулько, Є.В. Семеняко, О.Д. Святоцького, М.Б. Смоленського, І.Л. Трунова, Д.П. Фіолевського, П.В. Хотенець, І.С. Яртих та інших. Разом із тим і сьогодні залишається достатня кількість дискусійних питань у даній сфері.

Метою даної статті є аналіз окремих аспектів конституційно-правового регулювання статусу адвокатури як основної правозахисної організації, за якою закріплена особлива роль щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини. Основними завданнями автор ставить перед собою: проаналізувати рівень правового регулювання статусу адвокатури в Основному Законі України; визначити роль, яку Конституція України відводить адвокатурі як одному з основних елементів механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини; та на основі проведеного аналізу виявити прогалини та недоліки в такому правовому регулюванні.

Виклад основного матеріалу. В ст. 1 Конституції України зазначено, що Україна є суверенна і незалежна,

демократична, соціальна, правова держава. Тобто на рівні Основного Закону України закріплено положення, за яким вона визнається правовою державою. Слід відмітити, що серед науковців немає єдиного розуміння поняття «правова держава», але ми розділяємо позицію М.В. Баглая, за якою «правова держава – це високий рівень авторитету державності, реальний режим панування права, який забезпечує всі права людини і громадянина в економічній та духовній сферах» [1, с. 132]. Крім цього, він зазначає, що правовою характеризується держава, яка в усій своїй діяльності підпорядковується праву і головною своєю метою вважає забезпечення прав і свобод людини.

Однією з основних ознак, яка свідчить про існування правової держави, є створення державою механізму, який має реальну можливість забезпечити права, свободи та законні інтереси людини. Тож ми повністю погоджуємося з твердженнями тих науковців, які вважають, що «правову державу не можна уявити без адвокатури» [2, с. 67], «правова держава без висококваліфікованої і незалежної адвокатури – фікція, вона не лише не здатна забезпечити пріоритет прав і свобод людини, але й не в змозі забезпечити собі елементарного існування» [3, с. 6]. У даному випадку заслуговує на увагу думка І.І. Зайцевої про те, що «однією з ознак, що характеризують правову державу, є правова захищеність громадян, що включає в себе, зокрема, наявність надійних гарантій прав і свобод особистості. Громадяни повинні мати «набір» юридичних засобів для захисту своїх інтересів, спираючись на різні організації. Особливо важливе значення в цьому аспекті набуває діяльність адвокатів, покликаних надавати кожному кваліфіковану юридичну допомогу» [4, с. 18].

Отже, одним із основних елементів механізму забезпечення права, свобод та законних інтересів людини, без сумніву є адвокатура, рівень розвитку якої в цивілізованому світі «розглядається як індикатор демократії в суспільстві» [4, с. 3]. Все це свідчить про особливу роль, яка має бути відведена адвокатурі в правовій державі. Така особлива роль обумовлена тим, що «головна соціальна місія, фундаментальне призначення адвокатури – це захист прав людини» [6, с. 12,13]. Слушною є й думка д. ю. н. І.Л. Трунова, який відмічає те, що «адвокат за своїм статусом – основна персона в механізмі надання

кваліфікованої юридичної допомоги. Якщо лікар відповідає за здоров'я пацієнта, то адвокат може вплинути на все подальше життя людини – долю, професію, добробут тощо» [7, с. 11].

Як ми уже відмічали, закріпивши в ст. 1 Конституції України положення, за яким Україна визнається правовою державою, слід врахувати й положення ч. 2 ст. 59 Конституції (для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура). Все це свідчить про те, що за адвокатурою в Україні на рівні Конституції закріплена особлива роль по забезпеченню прав, свобод та законних інтересів людини, що автоматично перетворює її на ключову правозахисну інституцію у сучасній правовій системі України. Таке конституційне врегулювання статусу адвокатури дає можливість науковцям доходити висновку про те, що адвокатура як інститут отримала конституційну прописку [8, с. 11].

Про особливу роль, яка відведена адвокатурі за Конституцією України, свідчить, за твердженням О.А. Коваль, й те, що «стаття про адвокатуру міститься в розділі II Конституції «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», чим підкреслюється особливий характер цього правового інституту, діяльність якого спрямована на допомогу державі у виконанні нею певних функцій, визначених Основним Законом» [9, с. 121]. У подальшому автор, аналізуючи положення ст. 3 Конституції України (утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави), вказує на те, що для реалізації цього обов'язку створюються відповідні інститути. О.А. Коваль зазначає, що покладення саме на адвокатуру визначених вище завдань пов'язане з проголошеним уперше на конституційному рівні правом кожного на правову допомогу, в тому числі й безоплатну (у передбачених законом випадках), а також правом кожного на вільний вибір захисника своїх прав [9, с. 121]. Ми розділяємо позицію О.А. Коваль, оскільки аналіз положень ст. 3 та 59 Конституції України дає можливість дійти висновку, що саме держава взяла на себе обов'язок гарантувати забезпечення прав і свобод людини, як найголовніших життєвих цінностей особи. Проте вона, в свою чергу, передала (делегувала) вже адвокатурі виконання функції щодо надання правової допомоги особам. У даному випадку слушною є думка А.В. Козьмініх, що «через адвокатуру як інститут громадянського суспільства правова держава забезпечує своїм громадянам можливість реально відчувати їх права і свободи» [10, с. 8]. Все це дає змогу нам погодитися із твердженням Є.В. Семеняко, який відмічає, що «адвокатура – це інститут, покликаний забезпечити конституційні гарантії громадян» [11] на правову допомогу.

Щодо особливостей конституційно-правового регулювання правового статусу адвокатури, то слід відмі-

тити, що хоча положення ст. 59 Конституції України є фактично єдиним, направленим на врегулювання такого статусу в цілому, проте ще декілька норм статей «Конституції в тому чи іншому аспекті торкаються діяльності української адвокатури з надання правової допомоги» [12, с. 101]. Такою нормою, зокрема, є положення ч. 4 ст. 29, за якою кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість із моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника. Окремі аспекти діяльності адвокатури закріплені й у положенні ч. 2 ст. 63 Конституції України, за яким підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. У даному випадку заслуговує на увагу твердження, наведене Т.В. Варфоломеєвою та С.В. Гончаренко, які відмічають, що «права і свободи, передбачені статтями 29, 59, 63, не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 64 Конституції), тобто право на захист, згідно з Конституцією України, є правом абсолютним, і тому будь-яке втручання у здійснення цього права з боку держави має визнаватися неправомірним» [13, с. 19].

У цілому, розділяючи наявне конституційно-правове регулювання правового статусу адвокатури, слід відмітити й те, що воно, на жаль, не позбавлене недоліків. На нашу думку, слушним є зауваження С.Ф. Сафулька, який відмічає, що «редакція ч. 2 ст. 59 Конституції України: «...при вирішенні справ у судах та інших державних органах» мимоволі перетворює адвокатуру й адвокатів у «рішал», а не правозахисників, позаяк адвокати «справ не вирішують», а представляють (захищають) інтереси, права та свободи суб'єктів, щодо яких уповноваженими органами справи розглядаються і вирішуються. Тому, на нашу думку, редакція цього речення має бути такою: «...при вирішенні справ судами та іншими державними органами адвокатами надається правова допомога»» [14, с. 134]. Одним із недоліків такого регулювання правового статусу адвокатури є й те, що на конституційному рівні не закріплений правовий статус адвокатури в якості невід'ємного інституту громадянського суспільства, правозахисної інституції, яка займає незалежне та самостійне місце в механізмі здійснення правосуддя.

Висновки. Адвокатура в Україні – це один із основних елементів механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини. Рівень розвитку адвокатури в суспільстві безпосередньо вказує на рівень розвитку демократії в ньому. Статус адвокатури в Україні врегульований, у тому числі й на рівні Конституції, яка закріплює за нею особливу роль по забезпеченню прав, свобод та законних інтересів людини, що автоматично перетворює її на ключову правозахисну інституцію в сучасній правовій системі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституционное право Российской Федерации : учеб. для вузов / М.В. Баглай. – 6-е изд., изм. и доп. – М. : Норма, 2007. – 784 с.
2. Смоленский М.Б. Адвокатская деятельность и адвокатура Российской Федерации / М.Б. Смоленский. – Ростов-на-Дону : «Феникс», 2004. – 256 с.
3. Сафулько С.Ф. Адвокатура поза пірамідою ієрархії: [Роль адвокатури у соціальному житті країни, повноваження, обговорення закону «Про адвокатуру»] / С.Ф. Сафулько // Дзеркало тижня. – 2005. – № 9. – 6 с.
4. Зайцева И.И. Адвокатура России: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность» / И.И. Зайцева. – Екатеринбург, 2003. – 44 с.
5. Хотенець П.В. Правовий статус адвоката в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / П.В. Хотенець. – Х., 2002. – 23 с.
6. Святоцький О.Д. Адвокатура України : навч. посіб. / О.Д. Святоцький, М.М. Михеєнко. – Київ : Ін Юре, 1997. – 224 с.
7. Трунов И.Л. Что делать с противоправным воспрепятствованием деятельности адвоката / И.Л. Трунов // Адвокат. – 2005. – № 12. – С. 11–18.
8. Яртых И.С. Адвокатура и власть / И.С. Яртых. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2003. – 176 с.
9. Довідник майбутнього адвоката / Т.В. Варфоломеєва, Н.М. Мироненко, З.В. Ромовська [та ін.]. – К. : Прецедент, 2010. – 1151 с.
10. Козьмініх А.В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / А.В. Козьмініх. – О., 2008. – 18 с.

11. Повышение профессионального уровня защитников – это обязательное условие так называемой адвокатской монополии [интервью с президентом Федеральной палаты адвокатов Российской Федерации Е. Семеняко / записала М. Горвцова] // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.garant.ru/action/interview/553999/>.

12. Нікітченко В.В. Специфіка правового регулювання діяльності адвокатури України / В.В. Нікітченко // Право і безпека. – 2011. – № 3. – С. 100–105.

13. Варфоломеева Т.В. Научно-практический комментарий к Закону Украины «Про адвокатуру». Законодательство про адвокатуру та адвокатську діяльність: зб. нормат. актів; коментар / Т.В. Варфоломеева, С.В. Гончаренко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 432 с.

14. Сафулько С.В. Українська адвокатура: в очікуванні вчорашнього дня / С.В. Сафулько // Право України. – 2010. – № 3. – С. 133–139.

УДК 342.5

ВИКОРИСТАННЯ ФАХОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ З ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

THE USING OF PROFESSIONAL PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN THE EDUCATIONAL WORK WITH PERSONNEL OF PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE'S ORGANS

Озерський І.В.,

*доктор юридичних наук, доцент, академік МКА,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету*

У статті висвітлено окремі теоретичні та організаційні питання щодо використання фахових психологічних знань у виховній роботі з персоналом органів прокуратури як суттєвого засобу оптимізації кадрової та управлінської функції, а також належної форми психологічного супроводу оперативно-службової діяльності прокурорсько-слідчих працівників та осіб, що здобувають вищу освіту в Національній академії прокуратури України. Розглянуто основні тенденції реалізації виховної функції в кадровому менеджменті органів прокуратури. У контексті означеного виокремлено позитивні вектори застосування виховного впливу та його практичності на ґрунті психолого-правових механізмів задіяних у цьому процесі.

Ключові слова: виховна робота, виховний вплив, персонал органів прокуратури, психолог, прокурор, слухач-кандидат на посаду прокурора.

В статье освещены отдельные теоретические и организационные вопросы относительно использования профессиональных психологических знаний в воспитательной работе с персоналом органов прокуратуры Украины как существенного средства оптимизации кадровой и управленческой функции, а также надлежащей формы психологического сопровождения оперативно-служебной деятельности прокурорско-следственных работников и соискателей высшего образования в Национальной академии прокуратуры Украины. Рассмотрены основные тенденции применения воспитательной функции в кадровом менеджменте органов прокуратуры. В контексте указанного выделены положительные аспекты применения воспитательного воздействия и его практичности на почве психолого-правовых механизмов, задействованных в этом процессе.

Ключевые слова: воспитательная работа, воспитательное влияние, персонал органов прокуратуры, психолог, прокурор, слушатель – кандидат на должность прокурора.

There are separate theoretical and organizational questions are lighted up in relation to the using of professional psychological knowledge in educational work with the personnel of public's organs of office prosecutor as substantial means of optimization of skilled and administrative function, and also proper form of psychological accompaniment of operatively-official activity of public prosecutor's-inquisitional workers and persons that get the higher education in the National academy of public's office prosecutor of Ukraine in this scientific work. There are the basic tendencies of realization of educator function are considered in the skilled management of organs of office of public prosecutor in the presented work. In the context we marked the positive vectors of application of educator influence and his practicality on the soil of psychological and legal mechanisms of involved in this process.

Key words: educational work, educational influence, personnel of organs of public prosecutor's office, psychologist, public prosecutor, student, listener-candidate, which is on position of public prosecutor.

Актуальність теми. На нашу думку, ефективне використання фахових психологічних знань у виховній роботі з персоналом органів прокуратури дозволить покращити міжособистісні зв'язки у прокурорському колективі, організацію його ефективної роботи, оптимізацію управлінського впливу керівників різного рівня органів прокуратури та запобігання конфліктів, суїцидів серед працівників тощо. Погоджуючись з позицією О. Кретчак [1, с. 13, 14], вважаємо, що для більш ефективного вирішення професійних завдань доцільно використовувати професійні психологічні знання в двох основних напрямках: по-перше, це професійно-психологічний відбір кандидатів на службу, по-друге – професійно-психологічне вдосконалення фахівця, формування та розвиток професійних знань, умінь, навичок і якостей особистості та їх підтримка, які забезпечують готовність і орієнтацію на якісне виконання службової діяльності. На жаль, використання психологічних

знань саме у виховній діяльності з персоналом органів прокуратури ще знаходиться на «первісному» рівні розвитку, оскільки ця функція залишається у повноваженнях працівників кадрових апаратів прокуратури.

Як слушно зауважує Г. Копилова, недостатнє розуміння керівниками правоохоронних органів ролі і можливостей психологічного забезпечення веде до нерационального використання ними відповідних спеціалістів та засобів їх психологічної роботи [2, с. 2]. Цієї ж думки дотримується і М. Якимчук, стверджуючи, що керівники органів прокуратури не усвідомлюють значення і можливості фахівців-психологів у прокурорській діяльності [3, с. 310], зокрема службовій.

Метою цієї наукової праці є окреслення меж психологічного опосередкування виховної діяльності в органах прокуратури України, що, у свою чергу, дозволить суттєво оптимізувати засоби та методи виховної роботи з персо-